

nos valeram algumas fantásticas descrições do país profundo). E era vê-la contar as peripécias desses inquéritos, que tanto a faziam e nos faziam rir de um riso saudável. Nenhum de nós jamais esquecerá esses muitos momentos de felicidade e de partilha, nem a sua figura, de auscultadores nos ouvidos, totalmente concentrada, a fazer as suas transcrições e a sorrir com as histórias que ia ouvindo.

A Gabriela ainda participou do início do processo — que, agora, continuamos, também em sua homenagem — de preparação da publicação *online* do material recolhido para o *ALEPG*. Correspondendo a 176 pontos de inquérito do continente, constituirá o *Atlas Lingüístico-Etnográfico de Portugal Continental (ALEPc)*, a ser disponibilizado progressivamente.

A Gabriela é, para todos os que tiveram a sorte de com ela privar, não só a dialectóloga de exceção, mas a grande força de carácter, a cidadã livre no seu pensamento, sempre criticamente atenta aos rumos do mundo, sempre comprometida com a justiça social e com o bem comum. É com uma saudade sem nome, mas com a lembrança do seu sorriso e do seu abraço caloroso, que continuamos a tê-la todos os dias connosco.

Fernando BRISSOS, João SARAMAGO, Luísa SEGURA e Maria Antónia MOTA
Grupo Atlas do Centro de Linguística da Universidade de Lisboa

WILLIAM LABOV
(1927-2024)

Malgrat que el terme *socio-linguistics* va ser encunyat per Haver C. Currie l'any 1952, no va ser fins a la dècada de 1960 que un William Labov a les beceroles de la seva carrera acadèmica va desafiar l'arraconament a què la lingüística tradicional i la lingüística moderna havien sotmès l'actuació lingüística i va establir les bases epistèmiques i metodològiques d'una veritable *linguistique de la parole*, una disciplina —la sociolingüística de la variació, sociolingüística quantitativa o, simplement, sociolingüística— centrada programàticament en l'estudi de la llengua com «an object possessing orderly heterogeneity», segons la definició avui ja clàssica de Weinreich, Labov i Herzog. Aquest nou paradigma —també conegut com a dialectologia social o urbana— es caracteritzava per estudiar la llengua en el seu context social, i més concretament per analitzar la variació i el canvi lingüístic en la comunitat de parla mitjançant la correlació de variables lingüístiques, socials i estilístiques. Amb aquest objectiu, Labov va haver de desenvolupar una extensa nòmina de constructes teòrics, com la hipòtesi del temps aparent —segons la qual el canvi lingüístic diacrònic es podia inferir de les diferències intergeneracionals detectades en un únic estadi sincrònic—, i metodològics, com l'entrevista sociolingüística —imprescindible per a la quantificació estadística d'un corpus de dades empíriques que havia de permetre al lingüista analitzar el dinamisme del canvi lingüístic com un fenomen motivat socialment.

L'extraordinària influència d'aquest nou paradigma, que Labov va refusar llargament d'anomenar sociolingüística «since it implies that there can be a successful linguistic theory or practice which is not social»¹⁰, no només ha impactat en aquelles disciplines de les quals el

10. Totes les citacions de Labov de les quals no s'indica la procedència s'han extret del seu article «How I got into linguistics, and what I got out of it», publicat l'any 2001 a la revista *Historiographia Linguistica*, vol. 28, núm. 3, p. 455-466.

variacionisme és deutor, com la lingüística històrica o la dialectologia, sinó també en una multitud d'àmbits del coneixement tan diversos com l'anàlisi del discurs, la sociofonètica, l'educació, la lingüística forense o la lingüística computacional. Per tot plegat —per la seva capacitat d'articular un mètode científic d'anàlisi de la variació i el canvi lingüístic de la parla quotidiana—, William Labov, mort a Filadèlfia el 17 de desembre de 2024 a l'edat de 97 anys, passarà a la història com el fundador de la branca de la lingüística que ha permès de sistematitzar —amb els límits inherents a qualsevol mètode d'anàlisi— els principis pels quals, com ja havia sentenciat Varró el s. I aC, «consuetudo loquendi est in motu»: el parlar quotidià està sempre en moviment.

William Labov —Bill per als amics— va néixer a Rutherford, Nova Jersey, el 4 de desembre de 1927, i amb dotze anys es va traslladar a Fort Lee, a tocar de Nova York, on va créixer «believing that most of the local families were on better than speaking terms with the Mafia». Després d'uns anys de secundària «full of conflict (fights, which I usually lost; arguments which I usually won)», l'any 1948 es va graduar en anglès i filosofia a Harvard, on el seu mentor —el filòsof John Wild— li va diagnosticar una veritable idolatria per la ciència:

When he learned that I was taking one course in chemistry (inorganic), he sucked on his pipe, smoothed out his cord trousers, and said, «Just where did you get this *idolatry* of science?» I've thought about that quite a bit since. Wild was perfectly right. I *did* have an idolatry of science then, and I never lost it since. But how did he know that when I didn't even know it myself?

Possiblement aquesta devoció per la ciència explica que, després de diversos intents frustrats de convertir-se en escriptor, Labov optés per treballar durant més d'una dècada com a químic industrial a la Union Ink Company (1949-1960), on al marge d'ampliar els seus coneixements científics va desenvolupar una veritable passió per capbussar-se en el que ell anomenava el «món real»: la vida, el caràcter —i també la parla— de tots aquells operaris i camioners amb qui compartia el dia a dia. Tanmateix, la impossibilitat de donar resposta a les grans qüestions sobre l'existència humana i de fer divulgació de les seves descobertes a causa del secret industrial el van esperar a matricular-se, l'any 1961 —a punt, doncs, de fer trenta-quatre anys—, a un postgrau en lingüística de la Universitat de Colúmbia. Allí, davant l'evidència que la majoria d'estudiants «were [...] drawing most of their data out of their heads», va decidir que «I could do better» i es va proposar desenvolupar «an empirical linguistics, based on what people actually say, and tested by the experimental techniques of the laboratory».

Labov va estar de sort: l'any 1961 el director del Departament de Lingüística de la Universitat de Colúmbia era un jove Uriel Weinreich, que, al seu torn, s'havia doctorat uns anys abans sota la supervisió d'André Martinet —el seu predecessor en el càrrec entre 1947 i 1955. Al pròleg de *Languages in Contact: Findings and Problems*, l'obra cabdal de Weinreich publicada el 1953, Martinet ja exposava —i assumia— la centralitat que la variabilitat del llenguatge tenia per al seu deixeble —i la que tindria més endavant per al deixeble del seu deixeble: ni més ni menys que William Labov—:

There was a time when the progress of research required that each community should be considered linguistically self-contained and homogeneous. [...] But we shall now have to stress the fact that a linguistic community is *never* homogeneous and hardly ever self-contained. [...] Linguistic diversity begins next door, nay, at home and within one and the same man.

Weinreich va esdevenir de seguida el mentor intel·lectual d'un Labov que, després de la seva mort prematura com a conseqüència d'un càncer quan només tenia 40 anys, el definiria com «the perfect academic: passionately interested in the ideas of others, brimming over with intellectual honesty, vigor and originality». Un amic que el va protegir «from every academic evil» i de qui confessa que va heretar bona part de les seves idees, fins al punt que es declarava incapaç de saber «how many of my ideas I brought to linguistics, and how many I got from Weinreich». La publicació pòstuma de l'extens article «Empirical Foundations for a Theory of Language Change» (1968), fruit de la col·laboració de Weinreich amb William Labov i Marvin I. Herzog —els seus dos doctorands més brillants—, constitueix un veritable salt qualitatiu en la consideració social del llenguatge.

Va ser, doncs, sota els auspicis de Weinreich que Labov va aconseguir, l'any 1961, el Master of Arts amb el treball «The Social Motivation of a Sound Change» —un títol indubtablement agosarat—, que va esdevenir la publicació seminal de la sociolingüística quantitativa per partida doble: primer, com a article a la revista *Word* (1963), i uns anys més tard, en forma de primer capítol d'una de les obres doctrinàries de la nova disciplina: *Sociolinguistic Patterns* (1972). Aquest treball, que analitzava en temps aparent la progressiva centralització del primer element dels diftongs /ay/ i /aw/ a la petita comunitat de l'illa de Martha's Vineyard, va ser el primer a correlacionar les diferents variants d'una determinada variable amb factors estilístics i socials com la regió, l'edat, l'ocupació o l'ètnia, i va concloure que, en aquesta petita illa de Massachussets que vivia essencialment del turisme, el canvi fonètic havia esdevingut una reivindicació simbòlica dels drets i privilegis locals.

Conscient del caràcter revolucionari d'aquest nou enfocament, que s'allunyava tant de l'ortodòxia estructuralista com d'un generativisme encara en construcció, Labov es va presentar a la trobada anual de la Linguistic Society of America de l'any 1962 disposat a rebre tota mena de crítiques dels seus col·legues. Sorprenentment, la seva proposta va generar un gran consens:

In those days [...] you practically addressed the entire profession when you advanced to the podium. [...] I had imagined a long and bitter struggle for my ideas, where I would push the social conditioning of language against hopeless odds, and finally with belated recognition as my hair was turning gray. But my romantic imagination was cut short. They ate it up!

Esperonat per la bona acollida dels seus plantejaments i encara sota la direcció d'Uriel Weinreich, Labov es va doctorar l'any 1964 amb la tesi *The Social Stratification of English in New York City*, un treball caracteritzat per la introducció de noves tècniques d'obtenció, tractament i quantificació de dades que li van permetre demostrar que, al Lower East Side de Nova York, la variació lingüística estava socialment estratificada, de manera que determinades variants fonètiques, com l'elisió de la /r/ postvocàlica, es correlacionaven amb diferents variables socials en patrons regulars. D'ençà de la seva publicació l'any 1966, aquest treball —que va aconseguir demostrar per primera vegada a gran escala que «the variation across individuals, and across time, that seemed so chaotic and so puzzling, [...] could be described mathematically»— va esdevenir una referència obligada per a les noves fornades de sociolingüistes.

Una corrua de seguidors que no es va fer esperar: primer, a la Universitat de Colúmbia, on Labov va treballar com a Assistant Professor entre els anys 1964 i 1971, i a partir d'aquell moment a la Universitat de Pensilvània, on va ocupar diverses posicions fins a la seva jubilació com a catedràtic de sociolingüística el gener del 2015, a l'ínclita edat de vuitanta-vuit

anys. Al llarg d'aquestes quatre dècades i mitja, Labov va tenir temps de crear el Programa de Sociolingüística i de fundar —amb la que l'any 1993 es convertiria en la seva segona dona, Gillian Sankoff— el Laboratori de Lingüística, «a place people come to from here, there and everywhere to learn how to work with language in a scientific and realistic way». Entre la multitud de lingüistes de renom internacional que va contribuir a formar s'hi compten noms insignes com els de Sharon Ash, John Baugh, Charles Boberg, Anne H. Charity Hudley, Penelope Eckert, Gregory Guy, Beatriz Lavandera, Robert A. Leonard, Geoffrey Nunberg, Shana Poplack, John R. Rickford o Deborah Schiffrin, avui referents indiscutibles d'un gran ventall de disciplines: la sociolingüística variacionista, la lingüística forense, l'educació, l'estudi de les llengües afroamericanes, l'anàlisi del discurs o la semàntica, per esmentar-ne només algunes. Tots ells coincideixen a remarcar l'optimisme, l'entusiasme, l'exigència i la inquietud intel·lectual d'un Labov que no vacil·lava a reconèixer que la seva inclinació natural era fer sempre «something different than what's being done around me» (Gordon 2006: 333). Aquesta legió d'alumnes, a qui Labov va inculcar la necessitat de treballar «with one foot in the university, and one in the community» i a qui va convèncer que les potencialitats de la recerca col·lectiva eren superiors a les de la recerca individual, va esdevenir la via més efectiva per difondre l'ideari de la nova disciplina fins que el mateix Labov va fundar les revistes *Language Variation and Change* (1989) i *Journal of Dialect Geography* (2012).

Entre els postulats del variacionisme primerenc que els seus acòlits van contribuir a universalitzar hi ha la consideració de la llengua com un fet estrictament social que només es pot estudiar en el si de la comunitat de parla, fins al punt que, per a Labov, «the individual doesn't exist as a unit in the framework that we're approaching. We study individuals because they give us the data to describe the community, but the individual is not really a linguistic unit» (Gordon 2006: 341). Precisament amb l'objectiu de confeir un corpus de dades comparables que permetés una anàlisi quantitativa global dels canvis lingüístics en curs en el si d'una comunitat —formalitats com a *regles variables*—, Labov va desenvolupar el que posteriorment s'ha conegut com a entrevista sociolingüística, un artefacte metodològic que possibilitava l'obtenció de dades de fins a cinc contextos d'ús en l'eix diafàsic: des de la màxima col·loquialitat de la conversa lliure —durant la qual l'entrevistador havia d'activar tot un seguit d'estratègies per neutralitzar la paradoxa de l'observador— fins a la màxima formalitat de la lectura de parells mínims. Per Labov, tanmateix, l'efectivitat d'aquesta tècnica —que sovint complementava amb estratègies addicionals com l'observació anònima o els tests d'avaluació subjectiva— estava supeditada a un segon requeriment metodològic: la necessitat d'una mostra considerable, ben seleccionada i estratificada, que fos representativa de la comunitat estudiada, atès que, a parer seu, «los lingüistas somos muy hábiles analizando datos, pero no recogiendo» (Menegotto 2014: 362).

En aquest punt cal reconèixer a Labov encara un altre mèrit, i no pas menor en un lingüista: l'audàcia d'haver estat sempre amatent als avenços de la tecnologia. Si Shana Poplack encara recorda amb terror com els informants porto-riquenys de North Philly li recomanaven que no es passegés pel barri amb els primers magnetòfons Nagra —«Don't carry that thing around here, amor» (Chambers 2017: 19)—, unes dècades més tard Labov, Ash i Boberg van ser pioners en l'ús de l'enquesta telefònica per recollir els milers de dades amb què van elaborar, en un període inusualment curt de temps, *The Atlas of North American English* (2005). Per Labov, tanmateix, aquest interès per la innovació, que va aplicar de manera implacable també a l'anàlisi acústica i a la quantificació estadística de corpus lingüístics, era purament instrumental:

All of this technology could easily carry us away from the human issues involved in the use of language. From my point of view, that might win the game but lose the match. [...] I spend a great deal of my time in the laboratory, at the office, or in class. But the work that I really want to do, the excitement and adventure of the field, comes in meeting the speakers of the language face to face, entering their homes, hanging out on corners, porches, taverns, pubs, and bars.

Aquesta passió pel treball de camp, unida a la facilitat per obtenir dels informants narratives orals espontànies de la seva experiència personal, explica que una altra de les contribucions principals de Labov —aquest cop, de caire qualitatiu— fos en l'àmbit de l'anàlisi del discurs. Concretament, Labov va teoritzar sobre la capacitat específicament humana de transmetre l'experiència i va sistematitzar, en sis seccions avui presents en tots els manuals de lingüística textual, la superestructura prototípica dels relats quotidians. Aquestes i altres aportacions van quedar reflectides als articles «Narrative analysis: Oral Versions of Personal Experience» (1967), escrit en coautoria amb Joshua Waletzky, i «The transformation of experience in narrative syntax» —el novè capítol del paradigmàtic *Language in the Inner City: Studies in Black English Vernacular* (1972)—, així com al seu darrer llibre, *The Language of Life and Death: The Transformation of Experience in Oral Narrative* (2013).

D'altra banda, l'accés a aquest cúmul d'experiències personals li va fer prendre consciència de les conseqüències socioeconòmiques que determinats col·lectius, com els afroamericans, pagaven pel fet de parlar una varietat d'anglès que la majoria de la població blanca dels Estats Units considerava, encara, una varietat corrupta o degenerada. Convençut que «some facts —the ones that affect people's life chances— are more important than others» i que «there is an obligation to pay back if you have made a profit from studying the human race», Labov va decidir saldar aquest deute estudiant fins a quin punt la varietat d'anglès parlada per la població escolar afroamericana —coneguda com a African American Vernacular English— estava relacionada amb el fracàs del sistema escolar a l'hora d'ensenyar aquests nens i nenes a llegir. Els resultats d'aquest estudi, que Labov va centrar a Harlem, van ser concloents: la causa principal d'aquesta fallida sistèmica no era pas una suposada incapacitat de la població afroamericana per poder aprendre l'anglès estàndard, sinó la devaluació simbòlica apriorística de l'anglès afroamericà per part d'un cos docent que simplement traslladava als centres escolars el racisme institucionalitzat de la societat nord-americana. Aquesta constatació va dur Labov a escriure el que per a molts estatunidencs va ser el seu treball més determinant: el capítol «The Logic of Nonstandard English» (1970), en què argumentava —en un posicionament clarament ecolingüístic— que l'anglès afroamericà era, com qualsevol altra varietat d'anglès, un sistema regular perfectament apte per al pensament complex i l'aprenentatge. El seu futur doctorand i president de la Linguistic Society of America, John Baugh, il·lustra l'impacte que aquest treball devia causar en el si de la comunitat afroamericana dels Estats Units:

My experiences in North Philadelphia and in other African American communities in California triggered my belief that William Labov must be a Black man. At that point in my life I had difficulty believing that anyone but a fellow African American would ever come to the conclusions that Bill expounded throughout that seminal article (Chambers 2017: 9).

Com a conseqüència de la situació de desigualtat palesada en aquest treball, i des del compromís amb la justícia social que sempre el va caracteritzar, Labov va impulsar dues iniciatives transformadores que no van trigar a fer augmentar la competència lectora de l'alumnat afroamericà de West Philadelphia: el programa de formació contínua per a mestres *The*

Reading Road i el llibre de text —basat en les narratives orals que havia obtingut d'informants afroamericans— *Portals. Real World Reading Bounce A* (1990).

Pel que fa als territoris de llengua catalana, l'onada expansiva del variacionisme labovian també hi va impactar, per bé que més aviat desurbanitzada i a l'ombra de la preponderant sociologia del llenguatge. Primer, a través de les aportacions pioneres de Francisco Gimeno i l'escola alacantina, i més endavant gràcies a la publicació de tres volums gairebé homònims: *La sociolingüística de la variació*, a cura de M. Teresa Turell (1995), *Sociolingüística de la variació i llengua catalana*, de Miquel Àngel Pradilla (2008), i el monogràfic de la revista *Treballs de Sociolingüística Catalana* titulat «La sociolingüística de la variació en l'àmbit de la llengua catalana» (2013) —en l'etapa d'Emili Boix com a director. Aquests volums apleguen les principals aportacions catalanes a l'estudi de la variació i el canvi lingüístic, un àmbit que Labov va voler dotar de la màxima consistència teòrica en la seva trilogia culminant *Principles of Linguistic Change. Internal Factors* (1994), *Social Factors* (2001) i *Cognitive and Cultural Factors* (2010).

Membre de la National Academy of Arts and Sciences (1979), la National Academy of Sciences (1993) i l'American Association for the Advance of Science (1997), la seva dilatada trajectòria investigadora va ser reconeguda, entre d'altres, amb el premi Leonard Bloomfield de la Linguistic Society of America (1996, 2008), el Benjamin Franklin in Computer and Cognitive Science del Franklin Institute (2013), la Neil and Saras Smith Medal for Linguistics de la British Academy (2015) i el Talcott Parsons de l'American Academy of Arts and Sciences (2020). També va ser investit Doctor Honoris Causa per fins a sis universitats europees: Uppsala (1985), Lieja (1990), York (1998), Edimburg (2005), París-Nanterre (2007) i, al nostre país, la Universitat Pompeu Fabra (2012). És possible, tanmateix, que un dels homenatges més apreciats per Labov fos la dedicatòria amb què Jack Chambers, Peter Trudgill i Natalie Schilling-Estes van decidir encapçalar *The Handbook of Language Variation and Change* (2002) —sens dubte, un dels manuals de referència de la sociolingüística variacionista—: «For William Labov, whose work is referred to in every chapter and whose ideas imbue every page». Un llegat intel·lectual, però també humà, inapellable, com testimonien les paraules del seu antic alumne Joseph DeChicchis:

I'll never forget the day that Bill Labov showed up in a crowd of linguists gathered on Locust Walk [l'avinguda més freqüentada del campus de la Universitat de Pensilvània] one sunny afternoon. Wiry and energetic, he was clearly the darling or the envy of every other scholar in the crowd. The body language of deference and admiration was everywhere on display. Not until two decades later, when I found myself at Buckingham Palace in the presence of Elizabeth II, would I feel such a commanding aura around another human being (Chambers 2017: 13).

Explicava Labov que l'èxit, per a ell, era arribar a la vellesa i mirar enrere «without feeling that you've wasted your time». A jutjar per l'empremta que va deixar en tantíssimes persones —inclosos set fills— i l'impacte social i acadèmic de la seva obra, que l'ha convertit en un dels lingüistes més influents de l'últim segle, sembla clar que la seva va ser una vida plenament exitosa. Que per molts anys puguem gaudir del seu llegat!

Esteve VALLS I ALECHA¹
Universitat de Barcelona

1. Professor Serra Húnter.

Bibliografia

- CHAMBERS, Jack (2017): «William Labov: An Appreciation», *Annual Review of Linguistics*, núm. 3, p. 1-23.
- GORDON, Matthew J. (2006): «Interview with William Labov», *Journal of English Linguistics*, vol. 34, núm. 4, p. 332-351.
- MENEGOTTO, Andrea C. (2014): «La variación y el cambio a lo largo de la vida. Una entrevista a William Labov y Gillian Sankoff», *Estudios de Teoría Literaria*, vol. 3, núm. 5, p. 359-366.

CARME BARCELÓ
(1949-2024)

Carme Barceló i Torres, nascuda a Cartagena (21-03-1949), va morir a València el 23 de desembre de 2024. Era llicenciada (1974) i doctora (1982) en Filologia Semítica, amb Premi Extraordinari, per la Universitat Complutense de Madrid. Va ser titular de les universitats de València (1985) i de Còrdova (1986) i catedràtica de la Universitat de València, on va exercir de directora del Departament de Filologia Catalana (01.07.1998 / 18.06.2001) (19.06.2001 / 16.07.2002), primera dona que accedí al càrrec, i de degana (08.03.1985 / 15.02.1986) de la facultat. Des del curs 2020-2021 n'era professora honorària.

Fou membre del Consell General de l'Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana (universitats de València, d'Alacant, Jaume I de Castelló) des del 23 de gener de 1995, fins que cessà, a petició pròpia, el novembre de 2005. També va ser membre de la Acadèmia Valenciana de la Llengua (nomenament DOGV 4036, Decret 8/2001) (05.07.2001) amb renúncia voluntària 31.10.2003, i de la Junta Rectora del Patronat Especial «Sud-Nord. Solidaritat i Cultura» de la Fundació General de la Universitat de València (01.1995 / 06.1997). Ingressà a l'Institut d'Estudis Catalans com a membre corresponent de la Secció Històrico-Arqueològica el 12 de juliol de 2023.

Conreà l'estudi de molt diverses facetes de la història de l'època islàmica peninsular, en especial les que fan referència a la llengua àrab dialectal que era pròpia dels sarraïns, després mudèjars i finalment moriscos de l'ara anomenat País Valencià. Hi dedicà la seva tesi doctoral *Minorías islámicas en el País Valenciano. Historia y dialecto*, Universitat de València, Instituto Hispano-Árabe de Cultura, Madrid 1984, amb pròleg de Joan Fuster.

Col·laborà molt sovint amb Ana Labarta, col·lega a les universitats de Còrdova i de València, amb la qual publicà diversos estudis sobre lingüística del dialecte andalusí del País, com són els treballs:

«Precisiones sobre algunos arabismos en valenciano y otros Nuevos», *Quaderns de Filologia [Homenaje a don Manuel Sanchis Guarner]* 1, 1984, p. 25-28; *La escritura árabe en el País Valenciano. I. Inscripciones monumentales*, Àrea de Estudios Árabes e Islámicos de Valencia, Valencia, 1998, 2 vols. 434 p., figs. i làms. i amb Ana Labarta, *Archivos moriscos. Textos árabes de la minoría islámica valenciana (1401-1608)*, PUV. Valencia, 2009, 380 p.

Amb Ana Labarta i Josefina Veghison publicà «Àrab i català en temps de Jaume I: una revisió a través del *Llibre dels feits*», dins Germà Colón Domènech i Lluís Gimeno Betí (ed.) *La llengua catalana en temps de Jaume I (2008. Castelló de la Plana)*, Publicacions Univer-